

Alex. D'Amico

1971, Paris, Catharsis of Time, Very 2.

VASZARY JÁNOS

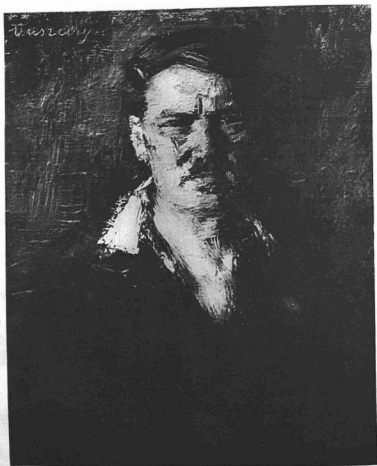
Vaszary János a modern festők első sorában áll. A modern festés egyik exponense. Ez jellemzősszerű megállapítás, de semmit sem mond. Hiszen korunk modern festése nem körülhatárolt fogalom és sohasem lesz történelmi fogalom. Körének rugalmassága és tartalmának zűrzavara alkalmatlanná teszi erre. Művészeti modernségünk nagy elfáradások és izgalmas kívánságok és kíváncsiságok összetevése. Kimerültségek és felbuzdulások nyilvánulása. Új ingerek áhítózása és új akarások kitörése. Elmúlás széptétele és az örök keletkezés érvényesülése. A művészet jórészt belefáradt régi formáiba és fáradtan formálja őket. A hervadás, a sorvadás művészeti melankóliát fakaszt, a meguntottság és megcsömörlöttség kolerikus festészetet szólatat meg. Vagy pedig erőmámor, akaratpezség, energiatudat mozgatja a művészetet: ez a szangvinikus festés forrása. Modern festésünk jórészt ebből a háromból alakul. Szépségben kimúlás, epés lázongás és erődemonstráció a modern művészet formaalakításának értelme.

Van azután olyan modernség is, amely csak lázadás a rend elve ellen. Megtagadása az ordo ordinansnak, a nagy rendező gondolatnak. A természetben mindenütt rend érvényesül, már pedig a művészet is természeti nyilvánulás. De a modernnek egyik szektája föllázad ellene. Ez az anarchikus festés mivolta. Van olyan modernség, amely azt vallja, hogy a festés nem is a tárgy, hanem a szellem művészete. A képzőművészet, szerinte, nem észlel, hanem elmélkedik. Nem éli át a maga tárgyát, hanem spekulációból vonja le. Komponál tárgyat és megfoghatóság nélkül. És megkonstruálódott a tárgyaltalan festés. A művészetnek tévedések és megismerések az útja, közöttük él és bukdácsol és csak rajtuk keresztül törteit el. Békéjét nem csak forradalmak bontják meg, hanem határvillongások is. Van olyan forradalmi, modernség, amelyek a határok szűkítését proklamálják, míg mások nem érik be azzal, hogy a határokat

kiterjesztik, hanem egyenesen azt követelik, hogy a művészet telepítették át a határon túlra. Egyenesen a kivándorlását követelik.

Az a megállapítás tehát, hogy Vaszary János a modernség élén jár, se nem helymegállapítás, se nem jellemzés. Mondjuk, hogy a dinamikus festők közé tartozik, akikkel ellentétesek az intellektuális festők. A dinamikus jelzőt amazok részére foglalom le, amiért hatékony művészi erőket, festésben, rajzban dinamikus árnyalásokat, színekben súlyt és elevenséget érvényesítenek. Hatnak a maguk szubjektivitásával. A két tábor az ő elmélethez való viszonyuk is jellemzi. Míg amannál a festés megelőzi a festésről való elméletet, eménnél előbb van meg az elmélet s csak utána következik a megvalósítása. Amaz a maga célja szolgáltatásban művészeti eszközöket legjobban akar érvényesíteni, míg emez a cél felé pusztán logikai módszerekkel igyekszik. Amaz érzéseknél, indulatoknál szenvedője vagy mámorosa, képzetformálója, impressziók, expressziók, szenzációk megszólaltatója, míg emez merő kieszelés, tudományos módszeresség, elvontsággal való gyakorlatkozás.

A művészeti eszközöknek a művészeti cél érdekében való legjobb és legcélszerűbb alkalmazása s a művészeti tudásnak legbiztosabb érvényesítése a technikának követelménye. Maga a technika. A művészetnek a technika valóságos szentsége. A művészet nem ideájánál, hanem technikájánál fogva művész. Az imént definiált technikánál fogva: ideája révén költő vagy gondolkozó, de képzőművész csakis a technika erejével. Nyelv nélkül nincs gondolkozás és technika nélkül nincs művészet. Vaszary János a technika mestere. Uralkodik az eszközein; a keze ügyében vannak, megbecsüli őket s a legjobban, legcélszerűbben és legszebben akarja őket művészi ideája szolgáltatába fogni. Ennek a legjobbról, legcélszerűbből és legszebről való gondolkozásának révén modern művész ő s ennek az akarásának sikere viszi a modernnek első sorába. És modern azért is, mert a modern élet eleven-

VASZARY JÁNOS: ÖNARCKÉP.

ORSZ. M. KIE.
KÉPZŐMŰVESZETI
FŐISKOLA

VASZARY JÁNOS: JUDÁS. 1920. Toltirajz.

ÖSSZ. M. ÉL.
KÉPZŐMŰVESZETI
FŐISKOLA

ségének jelenségét is bevonja a művészi szépnak körébe. A tömegmozgás és a nagy tömegek elevensége az új monumentálisnak legbeszédesebb, legkifejezőbb jelensége. Vaszary meglátta a mechanikai zakatolás szépségét, a gépek járását, száguldását, az új utca káblító nyüzsgését, a tömegek vonulását s az új fényáradásokét. Mindmennyi művészi élmény, tartalom átélése, tudaton való hatalmas eluralkodás. Legalább is olyan benyomásokkal rontanak a művészre, mint a tegnapi művészi impressziók, lehetetlen tehát, hogy ne keltsenek művészi képzeteket.

Valamikor fenséges nyugalom, majd ritmusharmóniák, azután szépséges játzságok ösztökélték a művészi fogalmazást. Nem is hatottak a művészekre egyéb impozáns mozgalmasságok, csak az égi és a földi háborúk. A zivatar, vihar és csaták. Meg is kapták őket. Most aztán rájuk köszönt egy új mozgási monumentális. Vaszary meglátja a párizsi utca autónyüzsgének festői szépségét. Száz gépkocsi a

sarki rendőr intésére megáll; egyszerű ülettszepség. A nyugalom a mozgásnak változata. Az ülést vagy állást a képzőművészetben mindig is annak tartották. Milyen kevesen is tudtak igazán ülő vagy álló alakot a maga testi elevenségével ábrázolni. A tömegnyugalom is elevenség. Olyan, mint a tömegmozgás. Vaszary kifejezésre juttatja egész beszédességét. S a tájkét is. Tájképei csupa mozgások. A mozgó eleven természet pihenése. Tájékai se nem bensőségesek, se nem heroikusak, csak elevenek. A föld színe alatt, a föld színén és a föld fölött erők játéka folyik vagy csak megpihen. Van olyan tájképe, amely vulkánikus erők ijesztő leskelődéséről szól. Színeinek egymásra rontása kell ezt a képzetet. Egymástól távollevő meleg és hideg színek egymásra lörése. Nem kérnek a közvetlő, békítő tónusokból. Hatalmas tömegeknek, nyugvó nagy tömegeknek elevenségét, ami a formájukon kívül az igazi mivoltuk, kell demonstrálniok. A színharmónia beszéde szegény ehhez. Vaszary

szóhoz juttatja tehát a kontrasztokat. Össze nem hangzó akkordokat fog. Csupa telített színt rak egymáshoz. Nem szelidíti őket árnyalásokkal. Nem közvetít köztük, ne-hogy kompromitálja a hatásukat.

A szfn jogainak újabb kiterjesztést ad. Ugyanolyan elszántsággal, amilyenel valamikor Monticelli proklamálta őket. És megvédí őket az önnönmaga tegnapija ellen is. Mert ő is más ma, mint tegnap volt. Egy-két kivételt nem tekintvén, minden festő alakulása az önnönmaga legyőzetéséből és meggyőzéséből tevődik össze. Csak az Ingres-ek nem változtak: készen jöttek és készek maradtak, de a Delacroix-k pályája korszakokra oszlik. A műörténelemnek egyik legkedvesebb dolga a periódusokra bontás, néha ennek a fölbontásnak az erőszakolása. Vaszaryra ugyancsak hatottak korának különféle váltakozó lelkesültségei, pátoszai, spekulációi. Legalább is szemlélte, de át is élte és meg is érette őket. Kellott, hogy a maga lelkiéleti diszpozícióival eléjük álljon. Mert nem tartozik a zárkózott lelkületűek közé, nem a csigaháztermészetű emberek közül való. Nagyszerű érdeklődés uralkodik el rajta. A világ elevenségének aktív részese. A világ, az élet, a természet az ő számára nem eredő, hanem összetevőknek eredőrt való küzdelme. Látása és érzése, szemléletel és képzelet e körül a küzdelem körül kereskednek.

Ezúttal csakis a mai Vaszaryt nézem. Az ő mába való megérkeztségét. Azt, hogy hol van, nem azt, hogy honnan jött és hogyan jött, azt még kevésbé, hogy merre tart. Ma azt a törvényt vallja, hogy a művészi ideát lehet legkevesebb, de lehet legbeszedesebb, lehet legegyszerűbb és mégis lehet legökéletesebb művészi eszközökkel kell kifejezni. Nem mindig ezt vallotta, vagy legalább is nem mindig ezt az akaratot érvényesítette. Mikor például a stílus útján jár, a kerülő virágos utak szépségében gyönyörködött. Ki tudja, hogy holnap milyen megismerések, rászemléések érik? Nem írom Vaszary fejlődéstörténetét, különben sem pusztán fejlődés az ő alakulása, hanem olyan, mint az egész művészetel modernségé. Fejlődés is, változás is. Evolúció, amely ököletesebb nyilvánulási formákat keres és metamorfózis, amelyet az újság folyton működő ingere hoz létre.

Ez az inger ösztönös. Az elevenségnek ez a két alkotója érvényesül Vaszarynak, az elevenség festőjének, alakulásában. Új kifejezési lehetőségeket és más utakat is keres. Az új és a más izgatja, mert az elevenség csupa új és csupa más. És maga az örök keletkezés is az újnak és a másnak folyamatossága.

Vaszary valamikor Bastien-Lepage igazát vallotta, azután Puvís de Chavanne mellé szegődött. Majd beletemetkezett a stílusba. Maga tesz vallomást ezekről a változatokról. Írásokban, kisebb tanulmányokban elmélkedik a maga és a művészet egymáshoz való viszonyáról. És elméletet konstruál a stílusnak a kultúrához való közéről. A stílus megjelenését messzi korszak bekövetkezésének tartotta. Lelkesült kijelentés volt, mintahogy minden nyilvánulásában lelkesültség szólt meg. Fejtegetéseiben gondolkozásbeli, képeiben esztétikai lelkesültség. Mind a kettőnek a tartalma melükony, változókéony. Az idő folyamán kieserelődik. Elműlik amannak az energiája is, hogy helyt adjon a pusztá logikának. Az intellektuális festés az esztétikai lelkesültség energiáját is megtagadja és helyébe ugyancsak a logikát vállalja. Már a tudományos neoimpresszionizmus is az esztétikai lelkesültség megtagadása volt.

Vaszary Jánosnak minden alakulásában megmaradt ez a lelkesültsége. A szemlélt dolgokat képzeletében újból megeleveníti. Ezt az elevenséget ábrázolja a képeiben. Nem rögzíti meg a tiszta érzékbenyomásokot, nem konstatálja őket, hanem teremt belőlük. A képzelet formálja a képeit. Lelkesült a szemlélése, amellyel a materiáját gyűjti és a mozgás pátoszát meglátja, ugyanolyan a gondolkozása, amely a művészi ideát érleli és a munkája is, mellyel az ideát a festményben megszólatatja. Ez a szerepe a lelkesültségnek Vaszary pik-túrájában. A mozgás, a méretek és kifejezés pátoszán való lelkesültségnek. S ez a lelkesültség, ezeknek a pátoszoknak az uralása, óvja meg attól, hogy, amikor az elevenséget, a nagy mozgást, a formaalakulás indulatát ábrázolja, ne tévedjen bele a pusztá momentonitításba és ennek abba a sajátágos formájába, amely a jelenségek, a mozgalmasságok pontját keresi. Vaszary nem az egy pillanat véletlenségét rögzíti

meg, nem rajzol vagy fest pillanatfölvételt, hanem a mozgás és nyugalom elevenségének, folyományosságának, a mozgalom mílvoltának képét festi meg. Nem a fölemelt kart, hanem a kar fölemelését. Éppen ez a pillanatokon végigszárguldo vagy belöliük összetevödó elevenség és folyományosság az a szép, az a tartalom, az a művészi, amit festeni akar. Átéli a mozgalmasságot, nem a pillanat véletlenségét sztenografálja le. A mozgalomnak, a folyó jelenségeknek az egy pillanat nem a pontje, a pillanatmegrögztő festés vagy rajzolás a pillanatot nem szakítja ki az időből s a pillanattyl helyzetet nem követli meg, hanem tudatunkkal megérzti, percipiáltja a folyó, a meg nem szűnt mozgást, az elevenséget. A mozgás festésének ez a föladata. Az impresszionizmusé is, az expresszionizmusé is. Az egymásután és az egymásmellett megfestése problémájának ez a régen bevált megoldása.

Vaszary a megoldást a tömegek és az egyes alakok mozgásának és a természet elevenségének festésében érvényesíti. Időfestő, mert hiszen az elevenségnek, a mozgásnak, a folyományosságnak az idő is kerete. Csak az élöképfestők, a pointfestők, momentanisták, a pillanatmegrögztők festenek pusztián térben. Minden olyan kép vagy rajz, amely a benne ábrázolt mozgásról azt a képzetet tudja kelteni, hogy valóságos, folyó mozgást ábrázol s nem egy pillanat eseményének és jelenségeinek hirtelen megrögztése, a festésnek az időn és a téren való uralmát jelenti. A műörténelem tanúságot tesz róla, hogy a művészet nagyjal ennek az uralomnak a problémáját már régen megoldották.

Vaszary János megoldási módjában a formaalakítás sajátos ekonomiaja érvényesül. A legegyszerűbb eszközöknek, a legkevésbé szóval a legnagyobb beszédességnek ekonomiaja. Legkomplikáltabb feladatok megoldásában, boulevardok nyilzsgésének, fantasztiikus fényáradásoknak, színpadok, karneválok tündöklő képhalmozódásának, táncos csoportoknak ábrázolásánál a legegyszerűbbek, legpuritánabbak az eszközök. Néhány vezetó vonal, egy-két vonal közt leheletszerű foltok, az egész színességnek domináló színekbe összefoglalása elégséges neki, hogy velük az ele-

venség szépségét megtesse. Vonalai, foltjai nem szimbolikusok. Nem jelképeznek, hanem tartalmat, mint élményt adnak. Azok a vonalak és foltok a művészi rendnek elemei. Nincs bennük véletlenség vagy esellegesség. A technikán uralkodó rendnek eszközei ök. A vászonnak vagy papírlapnak egy-egy kihagyott fehérsége nem megoldatlan föllelet, hanem tartalmas fehér színfolt, amely belekapcsolódik a határoló színfoltokba és átmeneteket jelez és formákat érvényesít. A forma érvényre jutása nála nem a formaábrázolás erőszakolását jelenti. Nem is jelenítheti, hiszen a vonalai csak szemvezető vonalak, nem körülhatárolók s a színek közül éppen csak a dominálókat adja, tónusai és fényértékei pedig nem szubtilissak. Valamikor finoman differenciálta öket. Lágy-szögök, fátýolosságok, egymásba olvadó triádok, szelíd letompítások voltak színekkel való beszédességének elemei. Az átmenetek puhaságától, a finom árnyalatoktól a darabos színekig, a viharzúgós kontrasztokig, a valeurromboló nagylitemű, széles piktúráig nagy az út, de a föloldottnak, megbontottnak látszó rajz ellenére is a formát keresik a képei. Tájképei a tájék strukturáját éreztetik, figurális képei pedig a formameglátást, mint mozgások, színgangulatok, fényjátékok összefoglalását.

Csakhogy a fény már nem látszik vibrálva a képein, levegő, világosság és a tárgyak már nem enyelegnek egymással, a színek már nem bujósdíznak az árnyalatokkal s nem is tűnedeznek el bennük. Vaszary abba hagyta, már régebben abba hagyta, a finom színjátékság, a verőfény incselkedésének és a kergetözó színgangulatok formaalkotását. A nagy, a tele, a szuverén világosság, amely nagy, teljes színértékeket termel és a térben monumentálisan formál, uralkodik az ő festményeiben. Aktjai így vannak megformálva, így helyezkednek el hódító erővel a térben, a zöld mezőkön, árnyékos zöld fák közt vagy fekete háttérben, száz színértéket néhány domináló, félreérthetlen, eltéveszthetlen színértékbe fogva.

Nagy, széles ritmusú képek, dekorációk, harmóniákba fogott színdiszonanciák, és mégis minden stílzátságnak nélkül valók. A legnaturalisztikusabb elemeknek, az elevenségnek és mozgásnak legbeszédesebb ki-

VASZARY JÁNOS: PROFIL.

ORSZ. M. KÖZ.
KÉPZŐMŰVESZETI
FŐISKOLA

VASZARY JÁNOS: AKT. Olajfestmény.

ORSEK M. KIR.
KEPZŐMŰVESZETI
FŐISKOLA

fejezései és mégsem naturalisztikusak. Kolorisztikus öleletek kergetőzése és mégis csupa puritánság. Ezek az ellentétességek vonulnak végig Vaszary képein. Az a puritánság olyan eltávolodást jelent a tökéletesült valeurfestéstől, amely a primitívek színkezeléséhez való közeledésének is tekinthető. Nem az akar lenni. Csak éppen különösen jelentkezik benne az örök keletkezésben érvényesülő körfolyamat. Hiszen a nagy összefoglaló vonal s a mozgás eredő ábrázolása ugyancsak atavisztikus jellegű. Csakhogy míg valamikor régen tudatlanság okozta, most céltudatosság ösztönzi, valamikor technikai esetlenség volt, most technikai fölényesség. A kolorizmusban való nagy egyszerűsítés, a tónusoktól és valeurüktől való idegenkedés, bármennyire is a technikának azt a programját szolgálja, hogy az ideát a legegyszerűbb eszközökkel szólaltassa meg, ugyancsak a körfolyamat törvényét követi. És ugyanazt teszi az az ábrázolási ösztön is, amely a pusztán csak ábrázoló piktúra munkájában nyilvánul. Az ősi másolási kedv, a gondolathjas dologutánczó ösztön, a nagy-szerű ősi játékedv jelentkezik az elfinomult, túlkulturás, elfáradt vagy túltengő erejű új művészetben. A nagy mozgások, a megdöbbentő, imponáló elevenség ábrázolása a legősibb művészei ösztön. Ha majd valamikor megírják a képzőművészet pszichológiai történetét, jelentőséges lesz benne a körfolyamat magyarázatáról szóló fejezet.

Vaszary csendéleteket is fest, virágképeket. Bennük is az elevenséget ábrázolja. Virágképei csakúgy nem felelnek meg annak a kívánságnak, hogy a virágot híven ábrázolják, mint ahogy például Turner nem tudta kielégíteni Ruskinnek ugyanilyen követelését, de megszólaltatják a virágnak azt a sajátosságát, hogy él, hogy lelke van, hogy testé vált mozgás. Hogy fakadt, nőtt s formái lettek. S a virágoknak másik uralkodó sajátossága, az, hogy színesek, hogy buján ornamentszerűek, dekoratívok, ugyan-csak beszédesen mutatkozik az ő színskálán

végigszárguló virágképein. Szárgulásuk közben a színek hogy betöltik a teret! Hogy uralkodnak rajta. Az élő, oszló, nedűs virágsejtek elevensége ugyanígy megszólal a Vaszary-képekben, mint a száz és ezer autó és a ifezrek boulevardjai nyüzsgésének, zúgó mozgalmasságának, a kávéházban ülők kuksolásának, a hajóvontatás nehéz, széles ritmusának, a színpadok táncos izgalmának, a heverő aktok nyújtózásának, az aktsoportok formajátékának, egy-egy asztalra könyöklő alak maga elé bámulásának, egy-egy életkivánságos cigánylánynak vagy a maga életéről mit sem tudó bamba figurának az elevensége. Mindmeggannyiban a festőiségnek életet meglátó és az eleven életből művészi tartalmat formáló követelménye jut érvényre. Impressziók és expressziók és egyéb fajtájú szentációk. És mindmeggannyiban, mint Vaszary egész művészetében, a tegnap elmúltban is, a technika rendet és tudást jelent.

Minden modernségnek a rend és a tudás az úttörője. Még azé is, amely a tiszta érzékbenyomások művészi jogát vagy a reflektált impressziókat tagadja. Még az asszociációkkal dolgozó festészeté is. Van valami sajátosságos kriteriuma annak, hogy valamely irány renden és tudáson alapszik-e. Ha Páris elfogadja, úgy bizonyára azon alapszik. Mert nem a rendnek és szabálynak országa, Németország, hanem a Montmartre a művészeti rend és tudás fanatikus. Vaszary János is ott, Párizsban nevelődött a kettőnek szenvedelmes megbecsülésére. Basilien-Lepage is velük hatott rája. A rend és tudás a szépség hatalmával, sok év tizeddel ezelt. Most pedig új festőiségének a mozgás folyamatosságát s a pillanattól való elvontságát ábrázoló festésének, az elevenség lüktetését festői nagy, monumentális ritmusba fogó, a képet széles, tündöklő színekre szétbontó s azután éppen a színek erejével formába összefogó festésének újjain is a technika szentségét vallja. A rendét és tudását, mint a művészet hitágazatait.

GERŐ ÖDÖN.

VASZARY JÁNOS: PÁRIS ÍTÉLETE. Olajfestmény.

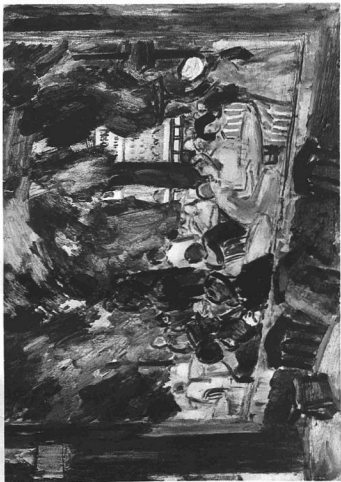
OSZK. M. KMH.
KEPZŐMŰVESI
SZAKTUDÓSA

VASZARY JÁNOS: HALTE. Szénes rajz.

VASZARY JÁNOS: A CAFÉ DE LA PAIX TERRASZÁN. Olajfestmény.

VASZARY JÁNOS: KIOSZBAN. Oulicamény.

OLCSÉ M. KLUB
— Budapesti Áll. Képtár —

VASZARY JÁNOS: A LA CIGALE-BAN. Vízfestmény.

VASZARY JÁNOS: BARBAN. Színezett rajz.